

Ο πρώτος λυγμός έγινε σφιγμένη γροθιά. Και η γροθιά ελπίδας τραγούδι για το περιστέρι που κειτόταν στην άσφαλτο ματωμένο:

Περιστέρια έγινες χίλια

κι ανασήκωσες τη γη,

χίλια στήθια, χέρια χίλια,

άγια Ειρήνη προχωρεί...

Ο Γρηγόρης Λαμπράκης ξεψύχησε πέντε μέρες αργότερα. Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής ειπώθηκε ότι αναρωτήθηκε «ποιος κυβερνά αυτόν τον τόπο». Θα έδινε ο ίδιος την απάντηση τρία χρόνια αργότερα από το Παρίσι: Η Δεξιά κυβερνούσε με όποιο από τα πρόσωπα της ήταν κάθε φορά χρήσιμο. Ο ίδιος περιέλαβε στα «Αρχεία» του τη συνομιλία του με τον πρεσβευτή Μπίτσιο: Ακόμα και η συνταγματική εκτροπή ήταν θεμιτή αλλά όχι με αυτόν πρωθυπουργό. Τον ρόλο του κακού έπρεπε κάποιος άλλος να τον παίξει. Εκείνος θα παρέμενε πιστός στη νομιμότητα, εφεδρεία.

Τα πέτρινα χρόνια με κοινοβουλευτικό μανδύα ξεκίνησαν τυπικά στις 9 Φεβρουαρίου 1950. Την ημέρα εκείνη δημοσιεύτηκε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως η άρση του στρατιωτικού νόμου που σηματοδότησε το τέλος του εμφυλίου πολέμου. Οι εκλογικές αναμετρήσεις που ακολούθησαν (5 Μαρτίου 1950 και 9 Σεπτεμβρίου 1951) κατέληξαν σε κυβερνήσεις συνασπισμού, ώσπου, με το σύστημα των εκλογών της 16ης Νοεμβρίου 1952 (πλειοψηφικό

με στενή περιφέρεια), ο Ελληνικός Συναγερμός του στρατηγού Αλέξανδρου Παπάγου έβγαλε 247 βουλευτές με το 49,2% των ψήφων. Ο Αλέξανδρος Παπάγος πέθανε στις 4 Οκτωβρίου 1955 και τα ανάκτορα κάλεσαν τον υπουργό Δημοσίων Έργων, Κωνσταντίνο Καραμανλή, στον οποίο ανέθεσαν την πρωθυπουργία. Τη λύση Καραμανλή κατάγγειλαν ως εύνοια του βασιλιά Παύλου, ολόκληρη η αντιπολίτευση αλλά και οι Παναγιώτης Κανελλόπουλος, Στέφανος Στεφανόπουλος και Σπύρος Μαρκεζίνης.

Ήταν τα χρόνια που η ταμπέλα «εθνικόφρων» μετατρεπόταν σε διαβατήριο για την κοινωνική ανόρθωση και η κατηγορία «δημοκράτης» αρκούσε για να αποκτήσει κάποιος πολύτιμες εμπειρίες: Της φιλοξενίας στα αστυνομικά τμήματα, των παράσημων από τους ξυλοδαρμούς, της ανασφάλειας από τον έλεγχο της ιδιωτικής του ζωής, των προβλημάτων στη δουλειά του (στον ιδιωτικό τομέα, αν είχε, μια και ο δημόσιος ήταν έτσι κι αλλιώς φέουδο των εθνικοφρόνων). Διότι ο «δημοκράτης» για το επίσημο κράτος δεν ήταν παρά «συνοδοιπόρος» των κομμουνιστών, που βέβαια ήταν «αντεθνικώς δρώντες», «εαμοβούλγαροι» και φιλοξενούμενοι σε ξερονήσια ή φυλακές. Με τις «αύρες», τους ροπαλοφόρους και τις πυροσβεστικές αντλίες να εξαπολύονται εναντίον όποιων διαδήλωναν για οποιοδήποτε ζήτημα, ακόμα και για την Κύπρο. Με τη δράση του παρακράτους, των ΤΕΑ, της ΕΟΚΦ και του Σπουδαστικού Τμήματος της Ασφάλειας να καλύπτουν τα όποια κενά άφηνε η επίσημη τρομοκρατία.

Η δοτή πρωθυπουργία του Κωνσταντίνου Καραμανλή διάρκεσε τεσσεράμισι μήνες αλλά ήταν αρκετή για να δημιουργήσει ένα νέο περίεργο εκλογικό νόμο: Πλειοψηφικό με εκπροσώπηση της μειοψηφίας στις μικρές και αναλογικό στις μεγάλες περιφέρειες. Έτσι, στις εκλογές του 1956 (19 Φεβρουαρίου), η νεοϊδρυμένη Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση (ΕΡΕ) του Κωνσταντίνου Καραμανλή πήρε 47,38% των ψήφων κι έβγαλε 165 βουλευτές, ενώ η Δημοκρατική Ένωση των Γ. Παπανδρέου, Σοφοκλή Βενιζέλου κ.λπ. πήρε 48,15% των ψήφων αλλά έμεινε στους 132 βουλευτές. Αρχιζε η πρώτη οκταετία Καραμανλή που σημαδεύτηκε κι από ένα σημαντικό γεγονός: Ήταν η πρώτη φορά που ψήφισαν και οι γυναίκες.

Στις επόμενες εκλογές (11 Μαΐου 1958) το εκλογικό σύστημα είχε διαμορφωθεί σε «ενισχυμένη αναλογική». Έτσι, ενώ το ποσοστό ψήφων της ΕΡΕ έπεσε στο 41,16%, η δύναμη της στη Βουλή αυξήθηκε στους 171 βουλευτές. Η κυβέρνηση αυτή έμεινε ως τις 20 Σεπτεμβρίου 1961, οπότε παραιτήθηκε. Την ίδια μέρα, ιδρύθηκε η Ένωση Κέντρου με αρχηγό τον Γ. Παπανδρέου. Υπηρεσιακός πρωθυπουργός ανέλαβε ο αντιστράτηγος ε.α. Κωνσταντίνος Δόβας, που διεξήγαγε τις εκλογές στις 29 Οκτωβρίου 1961.

Σ' αυτές, η ΕΡΕ πλειοψήφησε με 176 βουλευτές αλλ' ο Γ. Παπανδρέου τις κατάγγειλε ως εκλογές «βίας και νοθείας», όπου «ψήφισαν νεκροί και δέντρα», και κήρυξε (1^η Νοεμβρίου)

τον «ανένδοτο αγώνα». Η «Μαύρη Βίβλος» που εκδόθηκε εκείνο τον καιρό, αποκάλυπτε απίθανο όργιο νοθείας και τραμπουκισμών, κυρίως στην επαρχία.

Τον ίδιο καιρό, οι σχέσεις Καραμανλή ανακτόρων άρχισαν να ψυχραίνονται, καθώς η βασιλική οικογένεια προσπαθούσε να αναμιχθεί ενεργά κι αποκάλυπτα στην πολιτική: Για το παλάτι, η κυβέρνηση δεν ήταν παρά το εκτελεστικό όργανο της βούλησης των παλατιανών. Ταυτόχρονα, τα ανάκτορα προσέβαλλαν το δημόσιο αίσθημα προβάλλοντας απαιτήσεις για σπατάλες και δαπάνες, τη στιγμή που η κυβέρνηση ζητούσε από το λαό λιτότητα. Ξέσπασε και διαμάχη για την εκλογή του αρχιεπισκόπου αλλά και για την προίκα της πριγκίπισσας Σοφίας που παντρεύτηκε τον μετέπειτα βασιλιά της Ισπανίας Χουάν Κάρλος. Κι ακόμα, έγινε άγριος καυγάς για ένα ταξίδι της Φρειδερίκης και της πριγκίπισσας Ειρήνης στο Λονδίνο, όπου τις περίμεναν αντιβασιλικές εκδηλώσεις. Και για ένα δεύτερο ταξίδι των βασιλιάδων, που προγραμματιζόταν για τον Ιούλιο του 1963. Όμως, όλα αυτά ωχριούσαν μπροστά στην υπόθεση Λαμπράκη.

Παλιός βαλκανιονίκης στο μήκος, ειρηνιστής και ανεξάρτητος βουλευτής της Αριστεράς, ο Γρηγόρης Λαμπράκης είχε μετάσχει στη μαραθώνια πορεία ειρήνης. Το βράδυ, 22 Μαΐου 1963, είχε προσκληθεί να μιλήσει σε μια συγκέντρωση ειρηνιστών, σε κλειστή αίθουσα στη Θεσσαλονίκη. Πλήθος λαού, κυρίως αριστεροί, πλημμύριζαν την αίθουσα κι απλώνονταν ως έξω, περιμένοντας να τον ακούσουν. Στο απέναντι πεζοδρόμιο, είχαν μαζευτεί οι «εθνικόφρονες» αντικομμουνιστές, που φώναζαν συνθήματα κατά της εκδήλωσης. Ο Λαμπράκης έφτασε πεζός στον τόπο της ομιλίας.

Την ώρα που διέσχιζε τον δρόμο, ένα τρίκυκλο ξεπετάχτηκε τρέχοντας δαιμονισμένα. Στην καρότσα του караδοκούσε ένας άνδρας οπλισμένος με ρόπαλο. Το τρίκυκλο έπεσε πάνω στον βουλευτή, που χτυπήθηκε κι από τον άνθρωπο της καρότσας κι έπεσε αιμόφυρτος στην ασφάλτο. Πέθανε πέντε μέρες αργότερα.

Η αστυνομία έμεινε άπραγη. Στο χαμό που ακολούθησε, κάποιος κακοποίησε τον βουλευτή της ΕΔΑ, Γιώργο Τσαρουχά. Πολίτες καταδίωξαν κι εντόπισαν τους δράστες: Σπύρος Κοτζαμάνης ο οδηγός του τρίκυκλου, Εμμανουήλ Εμμανουηλίδης ο ροπαλοφόρος της καρότσας, Αντώνιος Πιτσώκος αυτός που χτύπησε τον Τσαρουχά. Κι ενώ η χωροφυλακή μιλούσε για «τροχαίο ατύχημα», η κυβέρνηση αντικατέστησε την ηγεσία της. Διατάχτηκαν ανακρίσεις. Ανακριτής ο Χρήστος Σαρτζετάκης, ενώ η δημοσιογραφική έρευνα αποκάλυπτε

τις παρακρατικές οργανώσεις, τη μια μετά την άλλη. Τα νήματα έφταναν ως πολύ ψηλά, σε ανθρώπους που είχαν δεσμούς με τα ανάκτορα. Ήταν η εποχή που ο Κωνσταντίνος Καραμανλής ειπώθηκε ότι αναρωτήθηκε «Ποιος κυβερνά αυτόν τον τόπο».

Κάτω από το βάρος των συγκλονιστικών καθημερινών αποκαλύψεων και της ογκούμενης λαϊκής κατακραυγής, με την αντιπολίτευση να σφυροκοπά τον πρωθυπουργό καταγγέλλοντάς τον ως ηθικό αυτουργό της ανωμαλίας και τον Κωνσταντίνο Καραμανλή να υπαινίσσεται ότι πίσω από όλα αυτά κρύβονταν τα ανάκτορα, η κυβέρνηση παραιτήθηκε στις 16 Ιουνίου 1963. Είκοσι μέρες νωρίτερα, είχε προηγηθεί η κηδεία του Γρηγόρη Λαμπράκη, που μεταβλήθηκε σε λαοθάλασσα διαμαρτυρίας.

Στις 18 Ιουνίου, ο βασιλιάς Παύλος ανέθεσε την πρωθυπουργία στον έμπιστό του Παναγιώτη Πιπινέλη, απολογητή της «Μοναρχίας εν Ελλάδι». Για να μην υπάρχουν παρεξηγήσεις, ανάμεσα στους υπουργούς ήταν και τρία μέλη της υπηρεσιακής κυβέρνησης Δόβα που είχε διεκπεραιώσει τις εκλογές της «βίας και νοθείας» και τέσσερις απόστρατοι στρατού και χωροφυλακής. Η χώρα, για άλλη μια φορά, βάδιζε προς τις εκλογές.

Έγιναν στις 3 Νοεμβρίου 1963 και ανέδειξαν την Ένωση Κέντρου πρώτο κόμμα με σχετική

πλειοψηφία. Ο Γεώργιος Παπανδρέου σχημάτισε κυβέρνηση έχοντας 138 βουλευτές έναντι 132 της ΕΡΕ, 28 της ΕΔΑ και 2 των Προοδευτικών του Σπύρου Μαρκεζίνη.

Ο Γ. Παπανδρέου έπρεπε να στηριχτεί στην ανοχή της ΕΡΕ ή στις ψήφους της Αριστεράς. Θεώρησε πως το πρώτο θα ήταν αιχμαλωσία, ενώ το δεύτερο θα δικαίωνε αυτούς που μιλούσαν για λαϊκό μέτωπο. Ένα μήνα μετά τις εκλογές, στις 9 του Δεκέμβρη, ο αρχηγός της ΕΡΕ, Κωνσταντίνος Καραμανλής, με την υποψία ότι η βασίλισσα Φρειδερίκη επιβουλεύεται τη ζωή του, έφυγε στο Παρίσι με το ψευδώνυμο Τριανταφυλλίδης. Την αρχηγία της ΕΡΕ ανέλαβε ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος. Για τον Γεώργιο Παπανδρέου δεν υπήρχε εναλλακτική λύση. Παραμονή Χριστουγέννων του 1963 υπέβαλε στον βασιλιά Παύλο την παραίτηση της κυβέρνησής του.

Οι νέες εκλογές ορίστηκαν για τις 16 Φεβρουαρίου 1964. Ελάχιστες μέρες νωρίτερα, νύχτα 6 προς 7 του μήνα, πέθανε πάνω στο πλοίο που τον μετέφερε από την Κρήτη ο συναρχηγός της Ένωσης Κέντρου, Σοφοκλής Βενιζέλος. Με τον ελληνικό λαό να έχει ξεθαρρέψει μετά

από πολλά χρόνια, η Ένωση Κέντρου πήρε το 52,72% των ψήφων εκλέγοντας 171 βουλευτές κι ο Γεώργιος Παπανδρέου σχημάτισε ισχυρή κυβέρνηση.

Στις 6 Μαρτίου, πέθανε ο βασιλιάς Παύλος και στο θρόνο ανέβηκε ο γιος του, Κωνσταντίνος Β'. Αρχισε ένας καυγάς γύρω από το αν η Φρειδερίκη θα ονομαζόταν στο εξής βασιλομήτωρ ή βασίλισσα μήτηρ. Συνεχίστηκε με το αν ο στρατός ανήκε στον βασιλιά ή στο κράτος και κορυφώθηκε με το αν ο υπουργός Εθνικής Άμυνας (ο περιβόητος Πέτρος Γαρουφαλιάς) μπορούσε να αντικατασταθεί όπως ήθελε ο πρωθυπουργός ή όχι, όπως επιθυμούσαν τα ανάκτορα. Μια σκευωρία εξυφάνθηκε, γύρω από την υπόθεση ΑΣΠΙΔΑ. Φρειδερίκη και Κωνσταντίνος μεθόδευσαν την ανατροπή της κυβέρνησης με τον εξαναγκασμό του Γεωργίου Παπανδρέου σε παραίτηση, στις 15 Ιουλίου 1965.

Αντί να προκηρυχτούν νέες εκλογές, τα ανάκτορα προχώρησαν στη δημιουργία κυβέρνησης αποστατών από την Ένωση Κέντρου που θα στηριζόταν στις ψήφους της ΕΡΕ. Ξεκινούσε η εποχή της αποστασίας με μοχλό τον Κωνσταντίνο Μητσotάκη.

Ξέσπασαν διαδηλώσεις, πορείες, συγκρούσεις με την αστυνομία, δολοφονήθηκε ο σπουδαστής της ΑΣΟΕΕ Σωτήρης Πέτρουλας (21 Ιουλίου 1965) και η Αθήνα, πνιγμένη στους καπνούς των ασφυξιογόνων από τις μηχανοκίνητες «αύρες», γνώρισε την αναταραχή που πήρε το όνομα «Ιουλιανά».

Η πρώτη κυβέρνηση των αποστατών με πρωθυπουργό τον Γεώργιο Αθανασιάδη Νόβα (η κυβέρνηση του «Γαργάλα τα», όπως αποκλήθηκε), ορκίστηκε στις 17 Ιουλίου και καταψηφίστηκε στις 4 Αυγούστου. Η δεύτερη κυβέρνηση των αποστατών με πρωθυπουργό τον άλλοτε ΕΛΑΣίτη Ηλία Τσιριμώκο ορκίστηκε στις 20 Αυγούστου. Καταψηφίστηκε αλλ' οι αποστάτες ήταν τότε περισσότεροι. Ο απαιτούμενος αριθμός αποστατών, που προστέθηκε στον αριθμό των βουλευτών της ΕΡΕ, εξασφαλίστηκε στην ψηφοφορία για την τρίτη κυβέρνηση αποστασίας. Ήταν του Στέφανου Στεφανόπουλου που ορκίστηκε στις 17 Σεπτεμβρίου. Η χώρα είχε μπει για τα καλά σε μακριά περίοδο ανωμαλίας.

Ένα χρόνο αργότερα, η ανωμαλία συνεχιζόταν και τα πράγματα είχαν φτάσει σε αδιέξοδο, καθώς οι της κυβέρνησης αποδεικνύονταν όχι μόνον αποστάτες και προδότες της ψήφου του λαού αλλά και ανίκανοι. Ο Στεφανόπουλος ανατράπηκε και, στις 22 Δεκεμβρίου 1966, ορκιζόταν κυβέρνηση, υπό τον πρώην διοικητή της Εθνικής τράπεζας Ιωάννη Παρασκευόπουλο. Φάνηκε πως η χώρα βάδιζε πάλι προς την ομαλότητα. Μια συμφωνία των αρχηγών των μεγάλων κομμάτων, ΕΡΕ και Ένωσης Κέντρου, όριζε πως θα αποδέχονταν το

αποτέλεσμα των μελλοντικών εκλογών. Η ΕΡΕ ανέτρεψε την κυβέρνηση Παρασκευόπουλου και ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος ανέλαβε πρωθυπουργός στις 3 Απριλίου 1967. Όμως, κι αυτός κι ο Γεώργιος Παπανδρέου λογάριαζαν χωρίς τα ανάκτορα, που οργάνωναν πραξικόπημα.

Μια μυστική σύσκεψη στρατηγών στις 20 Απριλίου 1967 όρισε τη Μεγάλη Τρίτη, 25 του μήνα, ως ημέρα Χ για το πραξικόπημα. Αλλά και οι στρατηγοί λογάριαζαν χωρίς τη χούντα των συνταγματάρχων, που, από καιρό, προετοίμαζε το δικό της πραξικόπημα με τους Γεώργιο Παπαδόπουλο, Νικόλαο Μακαρέζο και (ταξίαρχο) Στυλιανό Παττακό. Βιτρίνα είχαν τον αντιστράτηγο Γρηγόριο Σπαντιδάκη, αρχηγό ΓΕΣ, που έπαιζε και στο νταμπλό της χούντας των στρατηγών.

Ξημέρωνε 21^η Απριλίου 1967, όταν κινήθηκαν τα τανκς. Μέσα σε λίγες ώρες, το πραξικόπημα είχε επικρατήσει. Αρχιζε η μακριά νύχτα της επτάχρονης δικτατορίας. Πρώτο θύμα της ο ελληνικός λαός και η δημοκρατική του ελευθερία. Δεύτερο θύμα της, ο ίδιος βασιλιάς Κωνσταντίνος που την υπέθαλψε.

(Εθνος, 22.5.1997) (τελευταία επεξεργασία, 3.2.2009)